

ВЧЕНИЙ З КОГОРТИ ВИЗНАЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ
1960–1980-х Олег Ольгердович Чарновський

Постановка проблеми. Інформація про людей, які формували національну школу українського мистецтвознавства у повоєнний час, досі часто є малодоступною не лише широкому загалу, а й спеціалістам і фахівцям. У цьому зв'язку показовим фактом є повна відсутність достовірних джерел про життя та творчу діяльність непересічного вченого-мистецтвознавця Олега Ольгердовича Чарновського (1919–1986).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Єдиною фаховою розвідкою, присвяченою О. О. Чарновському і виданою протягом останніх років, є нарисова стаття його учениці — приват-професора Львівської національної академії мистецтв С. П. Лупій.

Ціль статті — звести наявну інформацію про вченого-мистецтвознавця Олега Ольгердовича Чарновського, спираючись на архівні джерела та спогади сучасників і вивірити відомості, вже заявлені у публікаціях С. П. Лупій.

Виклад основного змісту дослідження. Олег Ольгердович Чарновський, український вітчизняний дослідник декоративно-ужиткового мистецтва, народився 18.11.1919 в с. Іваньки Букського району на Київщині (нині — Канівського району Черкаської області). Л. Похилевич під однією статтею під №358 подає як населений пункт Іваньки (уточнюючи, що Іваньський ключ куплений князем Любомирським у графині Кисільової), так і Буки. Щодо останніх дослідник зазначає, що вони у XVIII столітті вважалися містом, мали магістрат і актові книги (с. 736). На с. 358 він подає наступні відомості: Буки — містечко на ріці Тікічі, у 12 верстах від с. Іваньки; через Буки, розташовані вздовж живописних круч і поруч з річковою греблею, пролягав транзитний шлях зі Звенигородки до Липовецького повіту [6].

Вказана Іванька була розташована на відстані 30 верст від міста Умань, понад з'єднанням річок Маньківки та Бика. У XIX столітті цей населений пункт був княжою резиденцією підполковника, князя Антона Ксаверійовича Любомирського. Тоді Іванька (що нині носить назву Іваньки) знаходилася на землях Київщини, у сучасному Маньківському районі Черкаської області. Невдовзі родина майбутнього мистецтвознавця переїхала до Звенигородки (тепер також Черкаської області). Аура Шевченкового краю (неподалік розташовані Моринці та Кирилівка, де й нині проживають нащадки родичів Кобзаря), вплинула на вибір професії майбутнього науковця [6].

Згущена образність цих земель — з їх скіфськими курганами, дивовижними наддніпрянськими краєвидами, з волами вздовж чумацького шляху, паломництвами хасидів тощо — сформувала у Олега Чарновського широту кругозору. Захоплення давніми традиціями виконання козацьких дум, співу, специфічної дрібноорнаментальної вишивки Уманщини, близької до кримськотатарських, караїмських й кримчацьких декорів та хатніх малювань Одещини (де в той час існували великі єврейські поселення), лишилося з ним на все життя. Прислужилося йому також знання зразків дерев'яних меблів та сницарських виробів гужового транспорту, що стало в подальшому відправною точкою для вивчення художнього різьблення по дереву, зокрема народної скульптури [7].

Споглядання садово-паркових ансамблів та архітектури палаців Потоцьких (чого варта лише Софіївка, Пилява), Любомирських, Яблоновських (у Стеблові — місті, де творив Іван Нечуй-Левицький) та Понятовських, — де, зокрема, зберігались численні мистецькі порцелянові вироби — залишили у свідомості юнака сильні враження на все життя. Адже перша фарфорова фабрика в Чуднові належала Потоцьким-Любомирським. Гетьманам Яблоновським належало два виробництва тонкої кераміки на землях України — в Седлисьці (Галичина) та у Білотині — Кам'яному Броді (Волинь). Родині останнього короля Польщі, Станіслава Августа Понятов-

ського, належали реномові репрезентативні сервізи тощо. Згодом ці знання та враження вплинуть на коло наукових інтересів молодого дослідника [5].

У Звенигородці юний Олег мав можливість навчатися у школі райцентру. Єдиною його великою мрією була вища освіта, тому навчався хлопечів наполегливо й сумлінно. Завдяки якісній підготовці 1937 року О. О. Чарновський вступив на філологічний факультет Київського державного університету (колись ім. князя Володимира) [1, 2, 3]. Тодішній зразково-показовий навчальний заклад не оминули роки репресій. Серед студентів і викладачів відбувалися «чистки», метою яких було вивчення національно-свідомих українців. Серед постраждалих опинилися особистості вчених і літераторів зі світовими іменами: зокрема, А. Кримський, С. Єфремов, М. Зеров та багато інших. На тлі цих трагедій влаштовувалися свята державного розмаху: 1939 року закладу було присвоєно ім'я Т. Г. Шевченка на честь 125-ліття від дня народження поета.

Представники «Розстріляного відродження» встигли «інфікувати» любов'ю до вивчення вітчизняних старожитностей своїх студентів; багато хто з них в пам'ять про наставників вирішив присвятити себе науці та святому мистецтву. Під час Другої світової війни, після років евакуації у Кзил-Орді (Казахстан), більшість студентів була мобілізована до лав радянської армії; тоді Олег Ольгердович служив у стрілецькому батальйоні; він побував у оточенні ворога, звідки вибрався, потрапивши у підпілля.

У 1944 році заняття в Києві відновилися. По закінченні університету, 1946 року, О. О. Чарновський вступає до аспірантури Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології АН УРСР. Він забирає документи з ВУЗу тільки у 1947 році. через те, що за родинними обставинами змушений переїхати до Львова [4].

Олег Ольгердович перевівся на заочне відділення, де продовжив працю над темою Вітчизняної війни у радянському мистецтві, затвердженою в ІМФЕ. До 1954 року основним його місцем роботи стала Львівська картинна галерея, де він завідує відділом російського і радянського мистецтва. Після захисту кандидатської дисертації (1954) його запрошують викладати до Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (з 03.09.1954). У 1955 році він отримав диплом кандидата наук, після чого очолив кафедру історії прикладного та декоративного мистецтва, де перед тим протягом року працював старшим викладачем. У 1956 році О. О. Чарновському присуджено звання доцента [3; 4].

Разом із ще п'ятьма викладачами кафедри він в якості першого у Львові кандидата мистецтвознавства розробляв перші плани та програми з історії та теорії мистецтва — в першу чергу світового. Крім цього предмету, який він викладав впродовж багатьох років, О. О. Чарновський впровадив новий авторський курс історії костюму та орнаменту, котрий викладав понад 20 років. Він спрямовував науковометодичну діяльність кафедри на ґрунтовне вивчення українського мистецтва. У цьому йому допомагав досвід музейницької та дослідницької роботи, набутий у Києві та Львові. Значну увагу він приділяв вивченню промислового мистецтва, зокрема порцеляні, якій присвятив низку статей [4].

Олег Ольгердович брав участь у колективних наукових працях, друкувався у журналах «Образотворче мистецтво», «Искусство», «Декоративное искусство»; керував працями аспірантів (С. П. Луцій та ін.), а також брав участь у підготовці видання «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» 1969 року, де входив до складу редколегії та написав кілька розділів, зокрема — «Фарфор». Частково тут був використаний новий матеріал, залучений автором завдяки великій експедиційній роботі. Оскільки О. О. Чарновський близько десяти років їздив Україною з метою підготовки матеріалів для докторської дисертації, присвяченої вітчизняній народній скульптурі, він багато фотографував, а також спілкувався з майстрами. Врешті він накопичив значний масив матеріалу з польових досліджень та збірок віддалених музеїв.

У 1980 році його докторська дисертація була готова і опублікована у вигляді монографії 1976 року. Ця праця отримала у Москві негативний відгук. Основне одіозне і тенденційне зауваження М. О. Некрасової стосувалося відсутності зв'язку трипільської та інших археологічних культур і мистецтва княжої доби з землями України [4]. Аби не витратити залишки сил і не марнувати часу, Олег Ольгердович при-

святив себе викладанню і написанню термінологічного словника декоративно-прикладного мистецтва, над яким тоді працювала кафедра. Для наукового світу за кордоном він і так був доктором. Вільне володіння польською та англійською мовами, а також блискуча філологічна освіта були конче потрібні у цій складній праці. Паралельно Олег Ольгердович до останнього дня викладав. Його не стало 18.02.1986 [3; 4].

Висновки. Автор багатьох значущих праць з українського мистецтвознавства 1960-х–80-х, уродженець Київщини, О. О. Чарновський у свій час доклав багато зусиль до заповнення лакун в окремих розділах вітчизняного мистецтва. Проте на сьогодні його ім'я майже забуте; повноцінно не розкриті інформація щодо творчого доробку цього вченого, хоча протягом багатьох років ця людина щиро і жертовно віддавала себе багатьом поколінням випускників Львівського державного інституту декоративного та прикладного мистецтва (ЛДІДПМ). На жаль, не оприлюднена і його докторська дисертація, яка може становити значний інтерес як для фахівців, так і для широкого загалу.

Література

1. Особова справа студента О. О. Чарновського (завершена 1947 р.) [Текст] / Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
2. Особова справа аспіранта О. О. Чарновського (захистився 1954 р.) [Текст] / Архів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України.
3. Особова справа співробітника О. О. Чарновського (завершена 1986 р.) [Текст] / Архів Львівської національної академії мистецтв.
4. Лупій С. Перший кандидат мистецтвознавства у Львові Олег Чарновський [Текст] / С. Лупій // Мистецтвознавчий автограф / за ред. Г. Г. Стельмащук. — Львів : ЛНАМ, 2010. — Вип. 4/5. — С. 335–338.
5. Мистецтво оновленого краю [Текст] : наук.-популяр. нарис / Я. П. Запаско, В. А. Овсійчук, О. О. Чарновський, С. П. Степко. — К. : Мистецтво, 1979. — 175 с. : іл.
6. *Похилевич Л.* Сказания о населённых местностях Киевской губернии [Текст] / Л. Похилевич. — К., 1864. — С. 358, 736.
7. *Чарновський О.* Українська народна скульптура : Історія. Проблеми розвитку. Види. Художні засоби [Текст] / О. Чарновський. — Львів : Вища школа, 1976. — 143 с. : іл.

Анотація. *Ольга Школьна.* **Вчений з когорти визначних українських мистецтвознавців 1960–1980-х Олег Ольгердович Чарновський** Статтю присвячено окремим віхам життя і творчості українського мистецтвознавця 1960–1980-х Олега Ольгердовича Чарновського. Цей дослідник багато уваги приділив питанням розвитку українського «білого золота» — порцеляни, проте досі матеріали про вченого повноцінно не введені до сучасних словників та енциклопедій, не створений повний реєстр його праць, не перевидано відхилену у Москві докторську дисертацію.

Ключові слова: Олег Чарновський, український мистецтвознавець, ХХ століття.

Аннотация. *Ольга Школьная.* **Учёный из плеяды выдающихся украинских искусствоведов 1960–1980-х Олег Ольгердович Чарновский.** Статья посвящена отдельным вехам жизни и творчества украинского искусствоведа 1960–1980-х Олега Ольгердовича Чарновского. Этот исследователь много внимания уделил вопросам развития украинского «белого золота» — фарфора; тем не менее до сих пор материалы об этом ученом полноценно не введены в современные словари и энциклопедии, не создан полный реестр его трудов, не переиздана отклоненная в Москве докторская диссертация.

Ключевые слова: Олег Чарновский, украинский искусствовед, ХХ столетие.

Annotation. *Olha Shkolna.* **Scientists from the galaxy of prominent Ukrainian art of the 1960–1980s Oleg Charnovsky.** The article is devoted to individual milestones life and work of Ukrainian art of the 1960–1980s Oleg Czarnowsky. This scientist paid much attention to the development of Ukrainian «white gold» (porcelain). In spite of this material about the scientists are still not fully introduce modern dictionaries and encyclopedias, not created full register of his works, not made public next in Moscow rejected doctoral dissertation.

Keywords: Oleg Charnovsky, Ukrainian art, the XX century.